

YU ISSN 0350-185x

UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLVIII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Гортан-Премк, др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Павле
Ивић, Блаже Конески, др Тине Логар, др Александар Младеновић,
др Мирослав Николић, др Асим Пецо, др Митар Пешикан,
др Живојин Станојчић, др Драго Ћупић, др Егон Фекете*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

1992

LADISLAV ZGUSTA, *Priručnik leksikografije*, „Svjetlost“, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo 1991, стр. 335.

Књигу *Приручник лексикографије* написао је професор Ладислав Згуста, Чех, који од 1970. год. живи и ради у САД-у као професор лингвистике и класичне филологије на Илиноиском универзитету. Књига је објављена 1971. год., а код нас се у преводу др Данка Шипке појавила ове 1991. год. у издању „Свјетлости“ из Сарајева, али како истиче њен преводилац, није изгубила ништа од своје актуелности (сем у мањим деловима). Овим се истиче и њена вредност која не пролази с годинама, а која је заснована на солидној теорији и богатом практичном искуству њеног аутора. Суд о вредности књиге дао је и њен преводилац Д. Шипка, па му треба веровати, јер се њоме дуже и детаљније бавио и то не само преведећи њен садржај, него и одмеравајући његову вредност у контексту најновијих приступа лексикографским феноменима. Значај ове књиге мора се оцењивати и из историјске перспективе развоја лексикографске теорије, јер њеном појавом започиње читав низ активности у овој области. После ње објављено је више књига и студија других аутора, покренути су часописи и годишњаци из лексикографије, а *Приручник* је 1983. године преведен на кинески језик.

Књига има обим од 335 страна. Ауторовом тексту претходе *Напомене преводиоца* и основни подаци *О Приручнику и његовом аутору* (стр. 5–9). Књига садржи *Предговор са библиографијом* (15–19), *Увод* (21–25) и 8 засебних поглавља са насловима: *Лексичко значење* (27–113), *Обличко варирање ријечи* (115–130), *Комбинације ријечи* (133–153), *Варирање у језику* (159–182), *Типови рјечника* (190–206), *Једнојезички рјечник* (211–272), *Двојезички рјечник* (275–319) и *Планирање и организовање лексикографског рада* (321–332). На крају књиге су *Допуне библиографији* и *Скраћенице* (333–335).

У прва четири поглавља дат је теоријски приступ насловљеним лексикографским проблемима, а остала четири поглавља баве се питањима практичне лексикографије при изради једнојезичких и двојезичких речни-

ка, као и могућим планирањем и организовањем лексикографског рада. Сложеност лексикографских проблема именованих насловима поглавља показује већи или мањи број целина у оквиру сваког поглавља чијим се насловима издвајају и по систему укључивања повезују универзалне лексикографске појаве. Уопште, повезивање најразличитијих појава у поглављима, целинама, а и у целом *Приручнику* обављено је по систему мреже, што чини посебну вредност ове књиге, а што је и најсигурнији начин да се описиване појаве представе у систему и да се предмет описивања заокружи праћењем и повезивањем свих његових елемената.

Због овакве структуре књиге њен ћу садржај представити глобално, без назнаке наслова целина и подцелина задржавајући се само на најважнијим појавама које могу занимати стручњаке из области лексикографије:

У *Предговору* аутор Л. Згуста даје кратак историјат настанка ове књиге истичући да није имао претходнике у овако кохерентном разматрању лексикографске теорије и праксе, али да се ослањао на дотадашње резултате истраживања из ове области, а у списку библиографије наводи само дела од ширег теоријског интереса.

У *Уводу* Л. Згуста, из позиције теоретичара и практичара, наводи опште карактеристике лексикографског рада, који у себи спаја контрадикторност природе овог посла и његових практичних резултата. Лексикографски рад је креативан научни рад који се ненаметљиво репрезентује у речнику као крајњем резултату, који служи углавном практичним потребама његових корисника. У средишту интересовања лексикографа је *лексичко значење* и *граматичке карактеристике одреднице*, а њихово одређивање зависи и од тога да ли лексикограф познаје систем језика и културу дате језичке заједнице. Уопште, за успешан лексикографски рад, чија је методологија традиционална, нужно је, како истиче аутор, познавати и неговати теорију, и то не само теорију лексикографије, него и сродних лингвистичких дисциплина (лексикологије, семантике, синтаксе, стилистике и др.) као и теорију блиских наука (филозофије, социологије, психологије и др.).

Прво поглавље *Лексичко значење* најобимнији је део књиге, а истиче се по броју и разноврсности подређених целина. Навешћемо само неке наслове: *Компоненте лексичког значења* (*Десигнација, Конотација и Домен примјене*), *Стварна сигнификација у контексту, Полисемија* (*Директни смисао, Пренесени смисао, Специјализовани смисао, Доминантни смисао, Контекст*), *Хомонимија, Синоними, Десигнативне и недесигнативне ријечи* и др. Ово поглавље се истиче и добром теоријском заснованошћу, па се у њему издваја значајан број универзалних појава које се појмовно дефинишу и доследно термилошки одређују. У овом делу књига има све особине доброг и практичног приручника, јер и почетницима и искусним лексикографима нуди прочишћене и објашњене

појмове и термине, који им уз праћење новијих резултата и усвајања нових појмова, могу омогућити успешан практичан и теоријски рад.

У приступу *лексичком значењу* Л. Згуста открива његову сложену природу и његов вишеккомпонентни састав. *Критеријска семантичка обележја* (*семантичке компоненте, семе*, како се све у науци термилошки именују, стр. 90–92), као елементарне јединице значења, организују лексичко значење речи и њихове *десигнате*. По томе како организују лексичко значење аутор разликује три типа семантичких компонената: 1) *десигнативне*, 2) *конотативне* и 3) *компоненте домена примене*. Десигнативне компоненте лексичког значења организују *десигнате* речи, појмове о предметима и појавама ванјезичке реалности, како их схватају говорници неке језичке заједнице. Оне су у вези са функцијом именовања коју многе речи имају у језику. Речи које обављају функцију именовања имају своје *десигнате* и зову се *десигнативне речи*. Оне чине основу сваког лексикона. Међутим, у језику неке речи обављају друге функције а не функцију именовања (модалну, прагматичку, деиктичку, релациону и сл.); оне немају десигнате и зову се *недесигнативне речи*. Њихово значење одређује се по моделу десигнативних речи и као јединице језика обавезно се морају представити у лексикону. (О разликама међу речима у овом смислу в. стр. 111–114). *Конотативне компоненте* лексичког значења (стр. 43–45) у вези су са функционалном употребом језика и тичу се стилова, па у лексичко значење уносе додатни семантички садржај, додатну информацију о говорнику (о његовом ставу према садржају исказа, о његовом вредновању, карактеризацији тог садржаја, о његовом емотивном односу и сл.). Ове стилски обојене компоненте лексичког значења морају се у лексикографском представљању етикетирати као: жаргонизми, неологизми, застареле речи, експресивне (емоционалне) речи, експресивна употреба речи итд. *Компоненте домена примене* (стр. 46–50) одређују и ограничавају повезивање неке речи са другим речима, а у лексикографској обради морају се, у вези с тим, евидентирати појаве *ограниченог повезивања речи* (посебним напоменама у дефиницијама или изван њих) и појаве *устаљене везе речи* (које се обрађују у посебним заглављима). Одређивање компонената домена примене нарочито је значајно за решавање проблема у вези са полисемијом, хомонимијом и синонимијом.

У вези са значењем речи, у *Приручнику* се употребљава и појам *сигнификација*, стварно значење речи, реализација значења у контексту. За лексикографе ово је полазно значење у одређивању *лексичког значења*, апстрактног значења речи као јединица језичког система. У вези са појмом сигнификације Л. Згуста истиче и велику улогу *контекста* у одређивању значења и уклањању вишезначности полисемичних речи. Према улози *контекста* у одређивању значења речи аутор разликује: *аутосемантичне, полисемичне и синсемантичне речи*. Речи у употреби, осим *системског*

значања, реализују и пренесена, *фигуративна* и *оказионална* значења. Сва значења, осим *оказионалног*, морају се представити у лексичком значењу речи. (О разликама значења в. стр. 54—63).

У идентификовању *полисемије* и у обрађивању полисемичних речи (стр. 63—75) важно је, поред осталог, и одређивање типова смисла: *директни*, *пренесени*, *фигуративни*, *специјализовани* и *оказионални смисао*, а за редослед у обради значења важно је одредити *доминантно* (основно) *значење речи*. У обради *хомонима* (стр. 75—88) такође је, како истиче Л. Згуста, важна улога контекста, а у обради *синонима* мора се примењивати *компонентна анализа*, поступак издвајања и одређивања семантичких компонената које организују десигнате синонимичних речи, како би се на основу њих и на основу типа компонената (десигнативне, конотативне и компоненте домена примене) одредио степен сличности по значењу између синонима, *блискозначница*.

У другом поглављу *Обличко варирање ријечи* у више подређених целина аутор се бави проблемима обличког представљања лексичких јединица у погледу њихових *парадигматских* и *творбених облика*. Речи се у речнику, на традиционалан начин, обично наводе у њиховом канонском облику, а посебно се обрађују различити творбени облици и у случајевима *дериације* и у случајевима *композиције*. Испорност представљања творбених облика, како се истиче у овом поглављу, зависи од правилности и униформности творбеног модела.

У поглављу *Комбинације ријечи*, како показују наслови појединих целина, разматрају се питања лексикографског приступа *рекцији*, *невезаним комбинацијама речи* и *устаљеним комбинацијама речи*. У лексикографској обради евидентира се рекција и сви типови устаљене комбинације речи.

Четврто поглавље *Варирање у језику* садржи осврт на лексикографски приступ појавама у вези са *дијалектима*, *стандардним језиком* и *његовим развојем*, *нормом* и *стиловима*. Појаве које треба евидентирати, како се истиче у овом поглављу, задају проблеме лексикографима из више разлога: све запажене категорије су подложне променама; листа издвојених категорија не може да обухвати све случајеве који се јављају у лексикографској пракси; етикете типа: дијалектизми, провинцијализми, жаргонизми, застареле речи, архаизми и сл., имају нормативни карактер, што лексикографско нормирање може учинити крутим и неосетљивим и на системске промене у језику.

У поглављу *Типови рјечника* даје се исцрпна листа типова речника одређених по различитим основима, па тако речници могу бити: енциклопедијски, језички, дијакхрони, синхрони, општи, ограничени, дескриптивни, информативни, академски итд., при чему се мора истаћи запажање да тип речника увелико одређује начин на који се неки проблеми у лек-

сикографији решавају.

У шестом и седмом поглављу *Једнојезички рјечник и Двојезички рјечник* аутор разматра практичне проблеме у изради ових типова речника примењујући главне поставке из теоријског дела књиге и издвајајући оне појаве и поступке који имају универзални карактер. Успешна израда ових типова речника зависи од планирања и организовања рада око прикупљања грађе, избора и уређења одредница, одређивања нормативних аспеката и еквивалената, начина коришћења примера и сл.

У осмом поглављу *Планирање и организовање лексикографског рада* дате су неке могућности планирања лексикографског рада, средстава и времена, могућност коришћења компјутера у раду и сл. За успешну израду речника препоручује се тимски рад са редовним консултацијама и повременим реферисањем о резултатима рада. У вези са могућношћу коришћења компјутера предвиђа се њихова употреба у сређивању лексикографске грађе и формирању лексикографског архива, у коме би језички истраживачи брзо и лако долазили до потребних информација.

После овог кратког прегледа садржаја књиге да закључимо: иако се књига Л. Згусте *Приручник лексикографије* појавила пре 20 година, па за толико изостаје за развојем лексикографске теорије и праксе, њен садржај за стручњаке појединих језика актуализује и велики број примера; највише из енглеског и чешког, а и из других језика: руског, немачког, кинеског, арапског, бурманског, тамилског и др. Преводацац Д. Шипка, према примерима из енглеског где год је то било могуће, давао је еквиваленте српскохрватског језика. Превођење књиге Л. Згусте на српскохрватски језик има несумњив значај, тим пре што је у нашој средини она једини *приручник* овог типа.

Београд

Стана Ристић